

Dkt. Anthony J. Tomasino, Uyahudi Kabla ya Yesu, Kipindi cha 1, Picha Kubwa

© 2024 Tony Tomasino na Ted Hildebrandt

Hii ni Tony Tomasino kuhusu Uyahudi Kabla ya Yesu, kipindi cha 1, Picha Kubwa.

Sasa wakati kati ya Agano la Kale na Agano Jipya ni fumbo kwa watu wengi. Wakristo wengi huona kuwa ni mshtuko kidogo wanapohama kutoka ulimwengu unaojulikana wa Agano Jipya hadi ulimwengu usiojulikana sana wa Agano la Kale na kujiuliza ilikuwaje tukatoka katika kipindi hiki ambapo tunazungumza Kiebrania na ambapo tunaishi chini ya utawala wa Wababeli hadi wakati huu ambapo ghafla tunashughulika na Warumi na Milki ya Kirumi, na tunaandika kwa Kigiriki.

Ni kipindi kikubwa cha giza kwa watu wengi ambacho Waprotestanti wamekiita miaka 400 ya ukimya. Ukweli ni kwamba ni kimya kabisa. Ni wakati wa maendeleo makubwa ya fasihi, kitheolojia na kitamaduni kwa Uyahudi na ulimwengu wa Agano la Kale na ulimwengu wa Agano Jipya ni tofauti sana na watu tunaokutana nao katika enzi hizi tofauti ni kama aina tofauti za wanadamu.

Kwa hivyo, tunapoangalia nyenzo tulizonazo katika Biblia, hasa Biblia zetu za Kiprotestanti, itatushangaza kwa kiasi fulani kama ilivyo katika Agano la Kale, tunaona mambo kama falme kubwa, milki za Waashuri, na Wababeli. Tunasoma kuhusu mambo kama wafalme wa Kiebrania na uasi na mapambano dhidi ya ibada ya sanamu, na kisha tunafika kwenye Agano Jipya, na tunasoma kuhusu seti tofauti kabisa ya mawazo ya kupindukia. Kupindukia kwa wazo la ufufuo wa wafu ni mada kuu ya Agano Jipya lote.

Wazo hili kwamba Yesu alifufuka kutoka kwa wafu linakuwa mada kuu ya Agano Jipya lote, na bado wazo hilo la ufufuo halipo kabisa katika Agano la Kale, na kwa hivyo tunajiuliza lilitoka wapi na kwetu, linaweza kuonekana kama fumbo, lakini tunaweza kuona ikiwa tutaangalia baadhi ya fasihi hii ya kati ya Agano jinsi wazo hilo lilivyokua baada ya muda. Lakini hilo ni moja tu ya mada ambazo tutaona. Mojawapo ya mawazo yatakayochunguzwa hapa tunapozungumzia kipindi cha kati ya Agano Jipya.

Kwa hivyo, mimi ndiye mhadhiri wako. Jina langu ni Tony Tomasino, na mimi ni mchungaji katika kanisa moja huko Michigan hivi sasa. Hapo awali nilikuwa profesa wa Agano la Kale na masomo ya kati ya Agano Jipya, na tutachunguza pamoja baadhi ya mawazo, matukio, na mada zinazounda ulimwengu wa Agano Jipya.

Sasa , tunaiona hii kama miaka 400 ya ukimya, lakini kama nilivyokwisha sema, si kimya kabisa. Kiasi cha data tuliyo nayo ni kikubwa na mara nyingi kinapingana. Kiasi

cha taarifa tunazopata sasa ni kikubwa zaidi kuliko kile ambacho kimekuwa kikipatikana kwetu hapo awali, na bado, tunajaribu kutatua yote.

Mawazo yangu mwenyewe yamebadilika kwa miaka mingi kadri uvumbuzi mpya ulivyofanywa au tunapoangalia uvumbuzi wa zamani kwa mtazamo mpya. Kwa hivyo, nitakachojaribu kufanya ni kujaribu kuwa mteuzi tunapopitia wakati huu, na nitasisitiza matukio kadhaa ya kihistoria ambayo ni muhimu sana lakini mada kuu ambayo nitajaribu kuigusa ni jinsi tunavyoona ulimwengu wa Agano Jipya ukitokea. Jinsi tunavyoona ulimwengu huu umeundwa kwa msingi, juu ya misingi ya ulimwengu wa Agano la Kale, na tutaziba pengo hilo kati ya hayo mawili, kati ya ulimwengu wa Agano la Kale na ulimwengu wa Agano Jipya, na tunatumaini, tutaona kwamba ulimwengu wa Agano Jipya si aina ya ajabu ya kutoendelea bali ni aina ya maendeleo ya asili ya mengi ya yale tunayoyaona yakitokea katika Agano la Kale.

Sasa, binafsi, jinsi ninavyopenda kujifunza ni kwamba napenda kupata picha kubwa ya mambo kwanza, kisha napenda kurudi na kujaza nafasi zilizo wazi na kuzungumzia maelezo, na hivyo ndivyo tutakavyofanya katika hotuba hii. Tutapata picha kubwa, kisha tutarudi tunapopitia mihadhara yetu inayofuata, na tutazingatia zaidi maelezo, tutajaza picha hii, tutachukua na kusimama kwa muda kidogo kuangalia baadhi ya maandiko, tutaangalia mawazo, baadhi ya mada na tutaona jinsi haya yote yanavyoshirikiana ili kutengeneza daraja hili la ajabu kati ya Agano. Kwa hivyo, tuanze na Agano la Kale.

Wengi wetu tunaifahamu hadithi hii, lakini haidhuru kuipitia kidogo, sivyo? Kwa hivyo, Biblia inaanza mwanzoni, kihalisi kabisa mwanzoni. Maneno, bila shaka, ya sura za kwanza za Biblia yanarejelea uumbaji wa ulimwengu, na kutoka kwa hadithi ya uumbaji, tunaendelea haraka hadi uumbaji wa watu. Kuweka tarehe kwenye vitu daima ni hatari sana, haswa unapozungumzia kipindi cha Agano la Kale. Mara nyingi, tunaunda upya vitu kulingana na nasaba, na kwa hivyo tunazo nyakati hizi maarufu kutoka kwa watu kama Askofu Usher, ambazo zilitegemea kuongeza nambari pamoja na kupata tarehe hizi.

Tuna hisia tofauti ya jinsi nasaba zinavyofanya kazi sasa kuliko Askofu Usher, na tunatambua kwamba nasaba hizo huwa na tabia ya kuchagua, na mara nyingi, huwa zinafanya kazi kwa sheria tofauti na jinsi nasaba za kisasa zinavyofanya kazi. Kwa hivyo, kuweka tarehe za mambo katika Agano la Kale sio hatua ya busara kila wakati. Hata hivyo, kama tunavyosema, wapumbavu hukimbilia mahali ambapo malaika wanaogopa kukanyaga, kwa hivyo nitaweka tarehe ya kitu hapa mara moja.

Wito wa Abramu, mwanzo wa watu wa Israeli na baba wa taifa, hutokea katika Mwanzo sura ya 12. Wito wa Abramu huenda unatokea karibu mwaka 2000 KK, tunachokiita Enzi ya Shaba, na katika siku hizo, tunasikia kwamba Mungu anazungumza na mtu anayeitwa Abramu na kusema, Nitakufanya uwe taifa, nitakupa nchi, nitakufanya kuwa baraka kwa wale wanaokubariki na laana kwa wale

wanaokulaani, na tutaona kwamba kupitia wewe watu wote wa dunia watabarikiwa au watajibariki wenyewe, hata hivyo, tunatafsiri hilo kwa usahihi. Lakini kwa vyovyote vile, huu ndio mwanzo wa Israeli. Kitabu cha Mwanzo kisha kinaendelea kuzungumzia kuhusu mababu, Ibrahimu, Isaka, na Yakobo, tuna hadithi nyingi kuhusu watu hawa waliounda msingi wa taifa, na Israeli inakuwa baba wa makabila 12 ya Israeli, na karibu na mwisho wa kitabu cha Mwanzo tunaona watu wa Israeli wakihamia Misri na hapo ndipo hadithi nzima ya Yusufu inapoingia.

Lakini Waisraeli wanaenda Misri, kulingana na sura ya kwanza ya kitabu cha Kutoka, ambapo wanawekwa watumwa, kitabu cha Mwanzo na vitabu vya baadaye vinatuambia kwamba kulikuwa na miaka 400 ya utumwa huko Misri na kisha baada ya miaka 400 ya utumwa wao, Mungu anamwinua mtu anayeitwa Musa na Musa ndiye anayewaokoa watu, Mungu ndiye anayewaokoa watu, lakini Mungu anamtumia Musa kuwaokoa watu kutoka utumwani huko Misri na anawatoa watu hawa, anawapa sheria tunazopata katika Torati, sheria za Musa katika Pentateuki, na sheria hizo zinaunda sehemu kubwa ya vitabu vitano vya kwanza vya Agano la Kale. Kwa hivyo, Musa anafika ukingoni mwa nchi ya ahadi mwishoni mwa kitabu cha Kumbukumbu la Torati; anakufa huko kwenye tambarare za Midiani na kumkabidhi hatamu za uongozi Yoshua, ambaye alifaa vita huko Yeriko, alifaa sana, asante sana. Yoshua anawaleta watu katika nchi ambayo Mungu alikuwa amemwahidi Ibrahimu zamani sana.

Sasa, baada ya Yoshua, utawala wa uongozi unapitishwa kwa watu hawa wanaoitwa majaji, na majaji ni viongozi wenye haiba ambao wameinuliwa na Mungu ili kuwakomboa taifa kutoka kwa mateka wao pia, nadhani ni sawa kusema kwamba wengi wa watu hawa pia walikuwa na aina ya majukumu ya kimahakama ambapo tunawaita majaji badala ya kuwaita tu mabwana wa vita au kitu kama hicho. Lakini kipindi cha majaji hudumu kwa muda, na kuna utata mwingi kuhusu muda wa kipindi cha majaji, lakini hilo si muhimu sana kwetu hivi sasa. Tunachojua tu ni kwamba kulikuwa na kipindi cha majaji hapa, na kiliweka misingi ya kile kitakachotokea kwa sababu mwishoni mwa kitabu cha Waamuzi tunaona minong'ono ya kwanza ya kutoridhika na mfumo wa uongozi wenye haiba na kisha tunafika kwenye vitabu vya wafalme ambapo watu wanalia na kusema tunahitaji wafalme kwa sababu uongozi wa majaji haukutosha.

Kwa hivyo, mfalme wa kwanza wa Israeli, jamaa aliyeitwa Sauli, labda karibu 1050 KK na tunaanza kuingia katika kipindi hapa ambapo tunaweza kuweka tarehe kwa vitu na mdhamini zaidi kidogo. Sasa hiyo pia ni ya jamaa lakini mdhamini zaidi kidogo sasa kuhusu mahali tulipo kwenye ratiba yetu. Kwa hivyo, takriban 1050 KK hivi Mungu anamchagua mtu anayeitwa Sauli kuwa mfalme wa Israeli, mfalme wa kwanza wa Israeli.

Sauli ni mtiifu kwa Mungu kwa njia kadhaa kuu na kwa sababu ya kutotii kwake Mungu anamchagua mtu mwingine, jamaa anayeitwa Daudi, mtu anayependeza

moyo wa Mungu, ikimaanisha si kwamba Daudi alikuwa akimfuata Mungu kila wakati bali kwamba Mungu kwa sababu fulani alikuwa akimfuata Daudi kila wakati. Kwa hivyo, Mungu anamchagua Daudi kuwa mfalme. Daudi na Sauli wanapambana kwa muda.

Hatimaye Daudi anakuwa mfalme wa himaya kubwa kiasi. Baada ya siku zake anabadilishwa na mwanawe Sulemani. Sulemani anakuwa mfalme juu ya himaya hii na anapanua ufalme zaidi.

Wakati wa siku zake, hekalu kubwa la Bwana lilijengwa Yerusalemu, na bila shaka, hili ni tukio muhimu kwa sababu hekalu likawa kitovu cha utambulisho wa Israeli kama watu. Wao ni watu wanaolitazama hekalu kama msingi, kama kitovu cha imani yao. Sasa, baada ya siku za Sulemani, Sulemani ni mtiifu kwa Mungu kwani karibu kila mfalme wa Israeli ni kwa kiasi fulani, lakini kwa sababu ya uasi wake, Mungu analihukumu taifa, na Israeli inagawanyika katika falme mbili.

Ufalme wa kaskazini ambao una makabila 10, tena idadi na utambulisho wakati mwingine huchanganyikiwa kidogo, lakini kwa vyovyote vile tuna makabila 10 ya kaskazini ambayo hatimaye yalipata kitovu cha ufalme wao huko Samaria na ambayo hatimaye inakuwa mji mkuu wa ufalme wao. Ufalme wa kusini wa Yuda na mji mkuu wao ukibaki Yerusalemu. Kwa hivyo, ufalme wa kaskazini, kulingana na vitabu vya Wafalme, hauna wafalme wazuri.

Sababu kuu ya kutokuwa na wafalme wazuri ni kwa sababu wamejenga mahali pao patakatifu huko Betheli na mahali patakatifu pengine pote nchini na Mungu ametangaza kwamba mahali pake anapopenda zaidi ni Yerusalemu. Sasa, kuna sababu nyingine kwa nini hawapendi wafalme wa kaskazini pia, lakini hiyo, unajua, kwa kiasi fulani ni moja ya sababu kuu. Kwa hivyo, kwa sababu ufalme wa kaskazini unachukuliwa kama mwasi, Mungu huleta taifa kuhukumu falme hapa, na taifa hilo ni Ashuru.

Waashuri walikuwa watu wa Kisemiti kaskazini mwa Mesopotamia, watu wenye utamaduni mzuri, watu wakali sana, na wa ajabu katika njia zao. Waashuri walitengeneza baadhi ya kazi hii nzuri ya sanaa, na hapa tunamwona mfalme wa Ashuru akiwa na mguu wake begani mwa labda Mwisraeli huko, kulingana na baadhi ya watu ambao wamesoma mambo haya. Lakini Waashuri waliweza kushinda sehemu kubwa ya Mashariki ya Kati, ikiwa ni pamoja na Israeli na Yuda, na Israeli na Yuda walilipa ushuru kwa Ashuru.

Hatimaye Israeli ilijiunga na muungano wa mataifa ambayo yaliasi dhidi ya Ashuru na walipoasi, haikufanikiwa kama walivyopanga. Na hivyo, Waashuri waliharibu ufalme wa Israeli. Waliwahamisha watu wake wengi hadi maeneo mbalimbali yanayozunguka himaya ya Ashuru, wakawaleta watu kutoka maeneo mengine ili kujaza tena ardhi hiyo, eneo hilo la kaskazini.

Tunazungumzia makabila kumi yaliyopotea ya Israeli. Hiki ndicho tunachozungumzia. Tunazungumzia wakati ambapo watu hawa walifukuzwa kutoka Israeli, na watu wengine wa asili ya kigeni waliletwa.

Sasa, kuna uwezekano mkubwa, bado kulikuwa na Waisraeli pale, na pengine kulikuwa na ndoa za watu wa mataifa mengine na mambo mengi yaliyokuwa yakiendelea wakati huo. Na tutalazimika kurudi kwenye hili baadaye kwa sababu kuna kundi zima la watu ambao wanakuwa muhimu sana katika Agano Jipya wanaoitwa Wasamaria ambao ndio wapokeaji ambao unaweza kusema kuhusu kitendo hiki cha Waashuri. Lakini kwa vyovyote vile, Yuda inaepuka risasi na Waashuri, na kwa sababu watu wa Yuda wamebarikiwa na Mungu tunaona hadithi hii nzuri ya jinsi Mfalme Hezekia katika siku zake alivyokombolewa kutoka kwa Waashuri, na tunaona kwamba Mungu ana nafasi maalum moyoni mwake kwa waaminifu wa Yuda, wameokolewa wakati huu.

Lakini ole na ole, haitaendelea hivi kwa muda mrefu kwa sababu siasa za Mashariki ya Kati zinakaribia kuikandamiza Yuda pia. Sasa Biblia, bila shaka, ina maelezo moja kwa hili. Maelezo ya Biblia ni kwamba Yuda pia ilikuwa mwasi, hasa mfalme fulani aliyeitwa Manase ambaye alijenga madhabahu kwa mungu Baali na ambaye alitoa watoto dhabihu na vitu vyote vya kufurahisha kama hivyo.

Lakini kwa sababu ya uasi wa Manase, Mungu alisema imetosha, na Yuda itapitia hatima sawa na Israeli, jirani yake wa kaskazini. Kwa hivyo, hii haikutoka kwa Waashuri bali kutoka kwa watu wengine wa Kisemiti, watu walioitwa Wababeli. Babeli bila shaka ni ufalme mkubwa wa kale na Wababeli walikuwapo kwa miaka mingi sana.

Wakati huu Wababeli walikuwa wakiingia katika aina ya ufufuo, hasa chini ya uongozi wa mtu aliyeitwa Nebukadreza. Na kwa sababu ya uongozi wa Nebukadreza, ufalme wa Babeli uliweza kuwafikia na kuwashinda Waashuri na nchi zingine zilizowazunguka, na hatimaye Yuda pia ikawa chini ya utawala wao. Sasa, inaonekana Yuda hawakujifunza somo lolote kutoka kwa ndugu zao, Waisraeli, kwa sababu Yuda waliasi dhidi ya Wababeli.

Mnamo 587 KK Wababeli walikuja na kuzingira Yerusalemu. Yerusalemu iliharibiwa, hasa. Kuta zilibomolewa.

Hekalu kubwa la Sulemani liliharibiwa, na mfalme wa Yuda alichukuliwa mateka hadi Babeli pamoja na raia wengi mashuhuri wa Yuda. Kwa hivyo hii inaanzisha kipindi tunachokiita uhamisho wa Babeli. Sasa nabii Yereimia alikuwa ametabiri kwamba kipindi hiki kingedumu kwa miaka 70.

Pia ilikuwa imetabiriwa kwamba ingedumu kwa miaka 40. Naam, yote inategemea ni kiasi gani unahesabu kama uhamishoni, nadhani, kwa sababu katika 587 hadi 538, 538 rasmi, uhamisho unaisha kwa sababu ambazo nitazifikia kwa dakika moja, lakini si Waisraeli wote waliorudi mara moja. Kwa kweli, watu wengi wa Yuda walichagua kubaki Babeli, na ilichukua muda kwa ajili ya ujenzi mpya wa Yerusalemu na kwa ajili ya kupona kwa taifa kutokana na uharibifu huu uliowapata.

Kwa hivyo, kuanzia mwaka 587 hadi 538, idadi kubwa ya Wayahudi wa tabaka la juu walikuwa wakiishi Babeli. Yeremia anawarejelea watu hawa ambao walichukuliwa na kupelekwa Babeli kama tini nzuri, watu wema, ilhali watu walioachwa katika nchi aliwarejelea kama tini mbaya, watu ambao walikuwa na maadili yenye kutiliwa shaka, tunaweza kusema. Hatimaye walikuja kujulikana kama watu wa nchi, lakini hilo si neno zuri.

Hatuzungumzii watu wanaokumbatia miti hapa. Tunazungumzia watu waliofuata njia za majirani zao na watu waliopoteza sifa nyingi za maana ya kuwa Myahudi, mwabudu wa Bwana, ilhali wakati huo huo, huko Babeli, jamii ya Wayahudi ilikuwa ikikaribia kukamilika, na ninatumia neno hilo la Kiyahudi hapa na ninatambua kuwa ni aina ya uasili wa wakati kwa wakati huu, lakini tutaacha hilo lipite. Watu huko waliokuwa wakikaribia kukamilika walikuwa wakijitambulisha dhidi ya majirani zao, na mila nyingi muhimu tunazopata katika Agano la Kale zilikuwa zinaanza kuimarishwa na jamii hii huko Babeli.

Kwa hivyo, 538, ni nini maalum kuhusu 538? Sasa tunakaribia mwisho wa Agano la Kale, na katika hatua hii, kuna mtu wa ajabu. Wakati mwingine ameitwa mtu wa kwanza wa kweli katika historia ya ulimwengu, ambayo ni njia ya kuvutia ya kumuelezea mtu huyu, lakini Koreshi Mkuu ameitwa mmoja wa watu wachache waliopata jina hilo, Mkuu. Koreshi alikuwa mfalme wa Uajemi, Milki ya Uajemi. Tutazungumzia mengi kuhusu Koreshi katika hotuba inayofuata, lakini Koreshi aliweza kushinda Milki ya Babeli, na aliposhinda Babeli, alitoa amri iliyowaruhusu mateka huko Babeli, si watu wa Yuda tu, bali mateka wote sasa waliruhusiwa kwenda huru.

Watu wengi, wengi wa Wayahudi, walirudi nyumbani Yerusalemu wakiwa uhamishoni. Wengi zaidi walibaki Babiloni. Na unaweza kuelewa ni kwa nini ukifikiria. Babiloni ilikuwa kama kitovu cha utamaduni wa dunia siku hizo.

Una matunda yote na divai yote na raha yote unayoweza kutaka. Unaweza kwenda Babeli, na unaweza kuona kazi kubwa za usanifu majengo na kadhalika. Ukirudi nyumbani Yerusalemu, unarudi kwenye magofu na kufanya kazi kwa sababu lazima ujenge upya mahali hapo.

Watu wengi wa Yuda walibaki Babiloni na wakaunda jumuiya ya Kiyahudi yenye shughuli nyingi huko. Kwa kweli, jumuiya hiyo ya Kiyahudi huko Babiloni ingeendelea

hadi wakati wa Yesu, zaidi ya wakati wa Yesu, na hadi wakati wa ushindi wa Waislamu .

Wakati huo huo, tuna watu wanaorudi nyumbani Yerusalemu kwa ajili ya kazi nzuri ya kujenga upya taifa lao. Kwa hivyo, moja ya mambo muhimu zaidi kwao kwa wakati huu ni hekalu jipya. Na kwa hivyo, hekalu la pili, inaonekana walianza kazi ya hekalu mara moja lakini haikukamilika hadi 515 KK.

Kwa hivyo, yapata miaka 20 baada ya wakati walipoanza kazi, walikamilisha kazi hiyo. Na tunaambiwa katika vitabu vya Ezra na Nehemia kwamba watu walipoona hekalu lao jipya, walilia, si kwa furaha; walilia kwa sababu wale waliokuwa na umri wa kutosha kukumbuka jinsi hekalu la zamani lilivyokuwa likionekana waligundua kwamba hili jipya lilikuwa kivuli tu cha utukufu wa hekalu la zamani. Lakini tunasoma katika manabii kama Zekaria ambao huzungumzia jinsi Mungu anavyozungumzia jinsi atakavyonyesha utukufu wake juu ya hekalu hilo na jinsi atakavyowarejesha watu wake hata katikati ya umaskini wao katika wakati huu.

Kwa hivyo, ujenzi wa hekalu hili jipya huanza kipindi tunachokiita kipindi cha pili cha hekalu kwa sababu zilizo wazi. Hili ni hekalu la pili. Hekalu la Sulemani lilikuwa hekalu la kwanza na hili sasa ni hekalu la pili.

Sasa, tunadanganya kidogo hapa kwa sababu tunasema kwamba kipindi cha pili cha hekalu kinaisha mwaka wa 70 BK , na kitaalamu, hiyo ni kweli kwa sababu hapo ndipo hekalu liliharibiwa na Warumi. Hata hivyo, hekalu lililoharibiwa na Warumi si lile lile lililojengwa na Zerubabeli katika kipindi hiki kwa sababu mtu mmoja kwa jina la Herode Mkuu, ambaye tutatumia muda mwingi kumzungumzia baadaye, alijenga hekalu jipya kuzunguka hekalu la zamani. Kisha akalivunja hekalu hili la zamani na kulitoa nje ya milango, na hekalu hili jipya la Herode lilikuwa jengo zuri sana, moja ya maajabu makubwa ya dunia na hata leo, kwa kadiri ninavyojua, jengo kubwa zaidi la hekalu kuwahi kuwepo.

Kwa hivyo hiyo ni hatua kwa hatua . Lakini hata hivyo, kipindi cha mwisho cha kihistoria katika Agano la Kale, angalau katika Agano la Kale letu la Kiprotestanti, ni huduma za Ezra na Nehemia. Sasa kuna maswali mengi kuhusu ni nani kati ya hawa jamaa aliyekuja kwanza na wakati hasa walifanya kazi lakini ni karibu 440-445 KK, wakati mwingine katika kipindi hicho.

Tunajua hilo, siwezi kusema tunajua chochote kwa sababu hatujui chochote, lakini kwa sehemu kubwa, kazi ya Ezra na Nehemia imesimuliwa katika baadhi ya masimulizi ya nafsi zao ambayo wanatoa na pia masimulizi ambayo yaliongezwa na mtu mwingine. Lakini vitabu vilivyokusanywa vinatoa historia ya jinsi magavana hawa wawili, sasa Yuda hawana wafalme kwa wakati huu, wana magavana , wako chini ya Milki ya Uajemi kwa wakati huu, lakini magavana hawa wawili wameagizwa, kila

mmoja kufanya kazi yake ya kusaidia kujenga upya na kujenga upya watu wa Kiyahudi. Ezra kimsingi ndiye kiongozi wa kiroho katika wakati huu.

Anapewa jukumu la kuweka sheria sawa na kuwalazimisha watu wa Yerusalemu na Yuda kuziweka sheria za Musa, ambazo ni sehemu ndogo sana kuliko ilivyokuwa wakati wa Mfalme Daudi. Na kisha tuna Nehemia, ambaye ana jukumu la msingi la kujenga upya ukuta wa mji. Katika siku hizo, mji usio na ukuta haukuzingatiwa kama mji hata kidogo.

Na hivyo kujenga upya ukuta ilikuwa jambo la fahari, suala la usalama wa taifa, lakini fahari zaidi, kwa sababu kuwa na ukuta kulikufafanua, kulingana na utamaduni wa Kiyahudi, kwa kweli, baadaye katika Mishnah na maandishi mengine ya Kiyahudi, tunaambiwa kweli kwamba tofauti kati ya watu na jiji ni ukuta. Kwa hivyo, ukuta ndio uliowafanya kuwa mji na kuunda Yerusalemu kama kitu tena. Naam, tunakaribia kuingia katika eneo la kati ya Agano Jipya.

Sasa, kwetu sisi Waprotestanti, bila shaka, ni jambo kubwa na la ajabu. Kwa Wakatoliki, labda bado ni jambo kubwa la ajabu, lakini si jambo kubwa la ajabu. Sawa.

Milki ya Uajemi. Katika kilele chake, Milki ya Uajemi ilikuwa milki kubwa zaidi ambayo dunia ilikuwa imewahi kuiona hadi wakati huo. Na ilikuwa jambo la ajabu.

Ilifanikiwa kuenea hadi Misri wakati fulani. Haikuweza kuidumisha, lakini ilienea huko chini. Ilishinda baadhi ya sehemu za Ugiriki wakati mwingine.

Na tutaingia katika mapambano kati ya Uajemi na Ugiriki kwa sababu hilo ni moja ya matukio muhimu zaidi katika historia ya dunia. Lakini tutazungumzia hilo baadaye. Lakini Milki ya Uajemi iliweza kudhibiti sehemu kubwa ya ardhi kwa takriban miaka mia kadhaa.

Kwa sehemu kubwa, Wayahudi walikuwa na furaha kubwa chini ya Milki ya Uajemi. Waajemi walikuwa wavumilivu sana kwa mitazamo tofauti na mila na dini za wenyeji ndani ya mipaka fulani, ambayo tutazungumzia baadaye kidogo. Lakini Milki ya Uajemi ilikua hadi kufikia hatua ambapo mtindo wake wa uongozi haukuweza kudumisha wigo wa kijiografia wa ushindi wao.

Kwa hivyo, kuanzia 500 hadi 479 KK, tuna mfululizo wa migogoro kati ya Waajemi na Wagiriki. Na mfululizo huu wa migogoro utaamua sio tu hatima ya Uajemi na ulimwengu wa Wagiriki, lakini pia utaamua hatima ya Wayahudi na yetu pia kwa njia nyingi. Jambo la ajabu.

Wanasema kwamba historia huandikwa kila wakati na washindi. Na tuna picha hizi nzuri za vita vya Uajemi, shukrani kwa filamu kama 300 na filamu zingine za

Hollywood zinazowaonyesha Waajemi kama washenzi hawa wazimu na Wagiriki kama mashujaa hawa watukufu na wenye nguvu na aina hii yote ya mambo ya ajabu. Lakini jambo muhimu hapa ni kwamba tukumbuke kwamba kwa sababu ya migogoro yao, na ambayo kimsingi ilianza kwa sababu ya masuala na mapambano kuhusu makoloni fulani huko Asia Ndogo hapa, nchi hizi mbili, mataifa haya mawili yangeingia katika migogoro mikubwa.

Na mgogoro huo ungeendelea kwa muda hadi, hatimaye, wangekuwa Wagiriki ambao wangeshinda. Wagiriki kimsingi wanashinda kwa sababu ya kipaji cha mtu mmoja, jamaa anayeitwa Alexander the Great. Sasa, Alexander ni mtu wa ajabu, na tutazungumza kwa muda mrefu kuhusu Alexander kwa sababu yeye, tena, ni mmoja wa watu mashuhuri na mmoja wa watu ambao labda alihusika na baadhi ya mabadiliko makubwa zaidi yaliyotokea duniani wakati huu.

Na kwa hivyo, tutatumia muda mrefu kuzungumza kumhusu. Lakini Alexander Mkuu alikuwa jenerali kutoka Makedonia, mfalme mkuu wa kufyeka, ambaye alichukua jukumu la kupanua milki za Kigiriki hadi katika milki za Mashariki. Aliingia katika mgogoro wa moja kwa moja na Milki ya Uajemi.

Na kwa sababu ya werevu wake binafsi, zaidi ya kitu kingine chochote, lakini pia kwa sababu alirithi watu kadhaa waliomtangulia, aliweza kushinda himaya hii kubwa na kuwaleta chini ya utawala wa Makedonia na Wagiriki. Kwa hivyo, himaya ya Alexander ilienea, tunaweza kuona, katika eneo kubwa, ukizingatia sehemu za Uajemi, ambazo alikuwa ameshinda. Alikuwa amefanikiwa kushinda Misri, aliweza kushinda Asia Ndogo yote, na, bila shaka, Ugiriki yote.

Lakini himaya yake haikudumu kifo chake. Baada ya Alexander kufa, majenerali wake kadhaa walianza ugomvi, na ugomvi huo hatimaye ulisababisha kuvunjika kwa himaya yake. Lakini, unajua, hata hivyo, kulikuwa na, katika kesi kubwa ya Wayahudi na Yuda, kulikuwa na nguvu mbili kubwa sana zilizobaki kupigana juu ya Yuda.

Na mamlaka hizo mbili kubwa zilikuwa kile tunachokiita Milki ya Seleucid na Milki ya Ptolemaic. Naam, Milki ya Seleucid hatimaye ilishinda pambano hilo dogo. Waseleucid walikuwa na sera ya kujaribu kuhimiza kuenea kwa utamaduni wa Kigiriki miongoni mwa watu ambao walikuwa wamewashinda.

Na mmoja wa wafalme wao waliokuwa na bidii zaidi alikuwa mtu aliyeitwa Antiochus Epifani. Antiochus Epifani, tena, ni mmoja wa watu hao ambao watachukua sehemu kubwa katika historia ya Wayahudi. Lakini katika hatua hii, tunachohitaji kujua ni kwamba aliamua kwamba dini ya Kiyahudi ilikuwa tatizo.

Na kwa hivyo, kwa sababu ya imani yake kwamba dini ya Kiyahudi ndiyo ilikuwa sababu ya Wayahudi kuwa wakaidi sana, aliamua kuifuta dini ya Kiyahudi, angalau katika falme alizokuwa akizidhibiti. Na kwa hivyo, katika hatua hii ilianza kile

tunachokiita mateso ya Antiokia , ambapo utakaso wa damu na vurugu ulitokea Yerusalemu, ambao ulisababisha watu hatimaye kupiga kelele dhidi ya hili, wakiinuka dhidi ya Antiochus na kuasi dhidi ya uongozi wa kigeni. Wakati mwingine tunarejelea hili kama uasi wa Makabayo.

Hilo si neno sahihi kwa sababu ambazo tutazungumzia baadaye. Neno Hasmonean kwa kweli ni sahihi zaidi, lakini tutazungumzia hilo tutakapofika hapo. Lakini mnamo 167 KK, Wayahudi waliwaasi mabwana wakubwa wa Kigiriki, dhidi ya Antiochus Epifane.

Na hatimaye, baada ya mapambano marefu, walishinda uhuru wao kutoka kwa Wagiriki. Sasa, fikiria hili. Kuanzia 580, haswa kuanzia 605 KK hadi takriban 140 KK, Wayahudi walikuwa wametawaliwa na wageni.

Na sasa, mnamo 140 KK, kulingana na Kitabu cha Makabayo, waliachiliwa huru kutoka kwa nira ya Mataifa. Walipata uhuru wao hatimaye. Lakini ole wao, hili nalo litapita, kwa sababu kwenye upeo wa macho kuna nguvu nyingine inayoelekeza macho yake yenye uchoyo kuelekea mashariki.

Ufalme wa Hasmonea ulidumu hadi 63 KK na ukafanikiwa kushinda eneo kubwa hapa. Katika kilele chake, labda ulikuwa na ukubwa wa Ufalme wa Daudi zamani. Lakini haukupaswa kubaki hivyo, kwa sehemu kutokana na shinikizo la nje, lakini pia kwa sehemu kutokana na mapigano.

Mnamo mwaka wa 63 KK, Warumi walifika mashariki, na kuwasili kwa Warumi kulikuwa na matokeo yanayotabirika. Warumi waliona kuwa ni kwa faida yao kushinda Yuda. Warumi walikuwa watu wenye vitendo sana.

Hawangeshinda Yuda isipokuwa wangehisi ilikuwa na thamani. Na waliamua kwamba wakati huu ilikuwa na thamani. Na kwa hivyo, Warumi waliongeza Yuda kwa Yudea, kama inavyoitwa na wakati huu, kwenye himaya yao mnamo 63 KK.

Jambo la kuvutia kuzingatia katika hatua hii, ukiangalia historia ya ushindi wa Yuda, tunarudi Ashuru. Ashuru iko katika eneo hili hapa. Na watu wa Ashuru walikuwa sawa sana kwa njia fulani na Waisraeli.

Wote wawili ni watu wa Kisemiti. Lugha iliyozungumzwa na Waashuri ilikuwa Kiaramu, ambayo inafanana sana na Kiebrania. Na kwa hivyo walikuwa na aina ya a, kwa njia fulani, unaweza kuiita ujamaa.

Sasa, Waashuri walikuwa watu wenye nguvu zaidi na wakatili zaidi katika njia yao kuliko Waisraeli. Ninawafikiria kama aina ya Romula dhidi ya Vulcan. Nanyi mashabiki wa Star Trek mtajua ninachozungumzia.

Lakini kwa vyovyote vile, Waashuri walikuwa, kwa namna fulani, wanawafahamu Wayahudi. Sasa Babeli, ambao ni mabwana wafuatao wa Wayahudi, wako mbali kidogo kijiografia, kwa sababu wako hapa chini katika eneo hili, lakini badala ya hapa juu katika eneo hili, na pia wametofautiana zaidi kiitikadi na watu wa Israeli na Yuda. Wakati Hezekia, katika kitabu cha Isaya, anapowaonyesha Wababeli karibu na ghala zake, Isaya, nabii, anamjia na kusema, kwa hiyo hawa jamaa ni akina nani? Na Hezekia anasema, loo, wanatoka katika nchi hii ya mbali inayoitwa Babeli.

Na Isaya anasema, vema, unajua, hawa Wababeli unaowazungumzia watakuja na kubeba vitu hivi vyote siku moja. Na Hezekia anasema, vema, angalau haitatokea katika siku zangu. Lakini hata hivyo, jambo kuu ni kwamba watu wa Yuda waliifikiria Babeli kama nchi ya kigeni ya mbali, ya ajabu.

Naam, bado hujaona chochote , kwa sababu Waajemi wanapokuja, Waajemi hata si watu wa Kisemiti. Wao ni watu wa Indo-Aryan. Lugha ya Kiajemi si mojawapo ya makundi ya lugha ya Kisemiti.

Ni lugha tofauti. Sasa Waajemi wanafuata mila nyingi za Kibabeli na kadhalika, kwa sababu ndivyo Waajemi walivyokuwa. Walikuwa watu wenye mseto sana waliopenda kukopa kutoka hapa na pale na kila mahali.

Na kwa hivyo, kwa njia fulani, utamaduni wa Kiajemi ulibadilika zaidi kulingana na mtindo wa Mashariki, lakini walikuwa wageni. Namaanisha, walikuwa tofauti kabisa na jinsi Yuda walivyokuwa wamezoea. Na kisha wakaja Wagiriki kutoka hapa, mbali zaidi kijiografia kuliko Uajemi, na kiitikadi, lugha, utamaduni, tofauti sana na chochote ambacho Wayahudi walikuwa wamepitia hapo awali.

Na kisha, bila shaka, sasa kitovu cha mamlaka kiko Roma. Kijiografia, kiitikadi, na kitamaduni, tunaona uso wa mabwana wakubwa ukizidi kuwa wa ajabu, wa kigeni zaidi na zaidi, mbali zaidi na kile ambacho watu wa Yuda walikuwa wamekijua siku zilizopita . Mtu mwingine zaidi ambaye tutamzungumzia hapa, na hapa ndipo tutakapomalizia muhtasari wetu wa kihistoria, na huyo ni mtu wa Herode Mkuu.

Sasa, Herode, bila shaka, tunajua kutoka Agano Jipya kama mtu aliyehusika na mauaji ya wasio na hatia, ambapo aliwaua watoto wote katika eneo linalozunguka Bethlehemu ili kujaribu kumuua Yesu. Kwa hivyo, mauaji ya wasio na hatia ni mojawapo ya matukio makubwa katika Biblia ambayo yanavutia hili kuu, kile tunachoweza kukiita mfuatano wa simulizi kati ya Agano la Kale na Agano Jipya kwa sababu huko nyuma mwanzoni mwa hadithi, tunamwona Farao akiwatupa watoto wa Israeli kwenye Mto Nile ili kuwazamisha ili kuua uwezekano wa ukombozi, uwezekano wa watu kuinuka dhidi yake. Na sasa tunamjua Herode Mkuu akiwaua watoto wa Israeli ili kujaribu kumuua mkombozi, Masihi, yule ambaye alimwona kama tishio kwa ufalme wake, kwa utawala wake.

Kwa hivyo hapo ndipo utafiti wetu wa kihistoria utakapoishia, lakini tutazungumzia zaidi kidogo kuhusu kile ambacho Herode alikiogopa sana mwishoni, tumaini hilo lililowaka mioyoni mwa watu wa Yuda katika siku za Agano la Kale, hata katika siku za Ibrahimu, tumaini hilo kwamba siku moja wangukuwa watu ambao wangepungamana na Mungu wao katika uhusiano huu wa upendo wa agano, tumaini hilo kwamba Mungu angemtuma mtu ambaye angeweza kuwaongoza katika haki na kuwa Musa mpya, kuwa mtumishi huyo anayeteseka, kuwa yule ambaye angeweza kujenga daraja kati ya Mungu na watu wake. Na hapo ndipo utafiti wetu wa Uyahudi wa kati ya Agano utaishia.

Huu ni Tony Tomasino kuhusu Uyahudi Kabla ya Yesu, kipindi cha 1, Picha Kubwa.